

Deelneming bij eengerelateerd geweld

Janine Janssen, Jeroen ten Voorde, Femke Houben & Goukje Verheijen*

Een vrouw van Afghaanse komaf is gescheiden. Inmiddels heeft zij een nieuwe vriend. Als haar kinderen en ex-man ter ore komt dat zij een nieuwe vriend heeft, zijn de rapen gaar. Er volgt een familieberaad. Tijdens dit beraad, waar de vrouw zelf niet bij is, wordt de nieuwe relatie in felle bewoordingen veroordeeld. Na afloop van deze bijeenkomst zoekt de zoon met nog twee andere mannelijke familieleden de vriend van moeder op. Hij wordt geschopt, geslagen en met messteken overladen. Hij overlijdt ter plekke aan zijn verwondingen.¹

1. Inleiding

Geweld uit naam van de familie-eer is helaas geen exotisch verschijnsel: bij het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG)² van de Nationale Politie worden jaarlijks om en nabij de 500 complexe zaken³ voorgelegd door de lokale eenheden van politie, de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de gespecialiseerde opvang,⁴ Veilig Thuis en het Knooppunt Huwelijksdwang en Achterlating. Het feit dat dit geweld zich geregeld voordoet, wil echter niet zeggen dat het op publieke en politieke acceptatie kan rekenen. Deze vorm van eigenrichting hoort niet thuis in een rechtsstaat en wordt ook maatschappelijk veroordeeld.⁵ In het debat over het sanctioneren van geweld dat is gepleegd uit naam van de familie wordt weinig aandacht besteed aan de betrokkenheid van verschillende familieleden bij dat geweld. De ogen zijn vaak vooral gericht op degene die het geweld pleegt.⁶ Wat eengerelateerd geweld zo anders maakt dan veel vormen van huiselijk geweld, is dat het hier om een groepsconflict gaat in een *extended family* (het gezin plus opa's, oma's, ooms, tantes, (achter)neven en (achter)nichten). Het voorbeeld in de inleiding van deze bijdrage geeft dat duidelijk weer. Die grote families spelen een rol bij het nemen van beslissingen om al dan niet geweld te plegen. In de prak-

* Prof. dr. J. Janssen is hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld van de Nationale Politie, bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie aan de Open Universiteit, lector Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool en de Politieacademie, en tevens voorzitter van de redactie van PROCES. Prof. mr. J.M. ten Voorde is hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en lid van de redactie van PROCES. F. Houben studeerde aan de Juridische Hogeschool van Avans en Fontys af op een onderzoek naar daderschap en deelneming bij eengerelateerd geweld. Mr. G. Verheijen is als docent verbonden aan de Juridische Hogeschool van Avans en Fontys.

1 J. Janssen, *Focus op eer. Een verkenning van eerzaken voor politieambtenaren en andere professionals*, Den Haag: Boom criminologie 2017, p. 114.

2 www.rijksoverheid.nl/contact/contactgids/landelijk-expertise-centrum-eengerelateerd-geweld.

3 LEC EGG, *Terugblik op 2020*, Den Haag: LEC EGG 2021.

4 Dit zijn Sterk Huis en Fier: <https://www.sterkhuis.nl/>; <https://www.fier.nl/>

5 J. Janssen, 'Eigenrichting in het kader van eerherstel', *Cahiers Politiestudies* 2017, 43, p. 73-86.

6 Janssen 2017.

tijk zijn dan ook vaak meerdere mensen betrokken bij het plegen van strafbare feiten in naam van de familie-eer. Zij kunnen strafrechtelijk aansprakelijk zijn via het leerstuk deelneming. In deze bijdrage gaan we in op de vraag welke vormen van deelneming relevant kunnen zijn bij de strafrechtelijke aanpak van eengerelateerd geweld. In de eerste paragraaf leggen we kort uit wat voor soort zaken bij de politie in beeld komt onder de noemer eengerelateerd geweld. In de tweede paragraaf wordt de centrale vraag uit dit artikel beantwoord: welke vormen van deelneming zijn er en kunnen daarmee de verschillende rollen die betrokkenen bij eengerelateerd geweld kunnen hebben worden bestreken? Na een korte beschrijving van relevante deelnemingsvormen borduren we ter illustratie voort op een uitgebreide casus. Aan het slot benadrukken wij nog eens waarom het zo belangrijk is om juist voor deelneming meer aandacht te hebben bij de aanpak van eengerelateerd geweld.

2. Wat is eengerelateerd geweld?

2.1 Verschijningsvormen

Omwille van het begrip geven wij hier kort een beeld van wat voor soort zaken bij de politie in beeld komt als het om eengerelateerd geweld gaat. In 2020 werden 569 zaken aan het LEC EGG voorgelegd. In 2% van die zaken ($n = 12$) ging het om moord of doodslag. De meeste zaken gingen om bedreiging (31%, $n = 178$) en mishandeling (31%, $n = 177$). De casuïstiek speelde met name in een Turkse (19%, $n = 110$), Marokkaanse (13%, $n = 73$) en Syrische context (17%, $n = 95$).⁷ In figuur 1 wordt een overzicht geboden van de aanleidingen tot (dreiging met) fysiek geweld. Het gaat vaak om zaken die te maken hebben met het kiezen en verlaten van partners en met het zelf een geschikte potentiële partner zijn. Gehoorzaamheid aan familieregels en zedig gedrag worden in veel gemeenschappen als essentiële kenmerken van huwelijkskandidaten gezien. Op inbreuken op de familie-eer hoeft niet per se met een delict te worden gereageerd. Stel dat er een huwelijk wordt gearrangeerd na een zwangerschap en beide partners stemmen daar vrijwillig mee in, dan is er in strafrechtelijke zin in principe niets aan de hand.⁸ Bij de politie komen echter met name die kwesties in beeld waar de grenzen van de wet wel zijn overschreden of waar dat dreigt te gebeuren. Er kan onder meer met fysiek geweld gereageerd worden, maar ook psychisch geweld – denk maar eens aan huwelijksdwang – komt voor. Families kunnen er ook voor kiezen om een familielid door middel van verstoting sociaal uit te sluiten of bij familie in het buitenland achter te laten zonder geldige identiteitspapieren, zodat een terugreis naar Nederland ondoenlijk is.⁹

7 LEC EGG 2021.

8 Een gearrangeerd huwelijk is niet hetzelfde als een gedwongen huwelijk; zie ook M. de Koning & E. Bartels, *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders*, Den Haag: ACVZ 2005; A. Cornelissens, J. Kuppens & H. Ferwerda, *Huwelijksdwang. Een verbintenis voor het leven? Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland*, Den Haag: WODC 2009.

9 Janssen 2017.

Figuur 1 *Issues die aan de familie-eer kunnen raken in de levensloop en mogelijke reacties*

Fase in de levensloop	Issues die aan familie-eer raken	Mogelijke reacties
Kindertijd 0-12 jaar	– Buiten de echt geboren worden – Niet besneden zijn – Verzet tegen regels in de familie	– Besnijdenis – Achterlating – (Dreiging met) geweld
Puberteit 12-18 jaar	– Verzet tegen regels in de familie – Niet besneden zijn – Verlies maagdelijkheid – Buitenechtelijke zwangerschap – Verkrachting – Het kiezen van een partner	– Besnijdenis – Gearrangeerd huwelijk – Huwelijksdwang – Achterlating – (Dreiging met) geweld – Zelfdoding – (Dreiging met) verstoting
Jong-volwassenheid 18-24 jaar	– Verzet tegen regels in de familie – Verlies maagdelijkheid – Buitenechtelijke zwangerschap – Verkrachting – Het kiezen van een partner – Echtscheiding en het opnieuw aangaan van een relatie, eventuele discussie over gezag over de kinderen	– Gearrangeerd huwelijk – Huwelijksdwang – Huwelijksgevangenschap – Achterlating – (Dreiging met) geweld – Zelfdoding – (Dreiging met) verstoting
Volwassenheid 24 jaar en ouder	– Verzet tegen regels in de familie – Verlies maagdelijkheid – Buitenechtelijke zwangerschap – Het kiezen van een partner – Verkrachting – Gearrangeerde huwelijken – Echtscheiding en het opnieuw aangaan van een relatie, eventuele discussie over gezag over de kinderen	– Huwelijksdwang – Huwelijksgevangenschap – Achterlating – (Dreiging met) geweld – Zelfdoding – (Dreiging met) verstoting

Bron: Janssen, 2017, p. 117.

2.2 Groepsdruk

Wat geweld uit naam van de familie-eer doet verschillen van veel vormen van huiselijk geweld, is de betrokkenheid van de familie. Waarom is die familie zo belangrijk? Veel klassieke antropologische studies over het verband tussen familie-eer en

geweld zijn op het platteland uitgevoerd, onder meer in Marokko,¹⁰ Algerije,¹¹ Griekenland,¹² Spanje¹³ en Italië.¹⁴ In deze rurale gemeenschappen zijn de leden sterk van elkaar afhankelijk, want de overheid is letterlijk en figuurlijk ver weg.¹⁵ Die afstand tot de overheid wordt als kenmerkend gezien voor het leven op het platteland. Mensen moeten hun problemen zelf zien op te lossen. Familiebanden zijn dan buitengewoon belangrijk: familieleden mogen en kunnen van elkaar meer verwachten. Omdat familie zo belangrijk is als vangnet, ontstaat de behoefte om als familie huwelijken te arrangeren en bij onwillige kinderen dwang aan te wenden. Het gevolg van dit alles is dat individuele leden bij belangrijke beslissingen in hun leven – de issues uit figuur 1 – met groepsdruk vanuit de betrokken families te maken krijgen.¹⁶ Als het in dit verband dan tot strafbare feiten komt, zijn vaak meerdere personen betrokken bij het plannen, uitvoeren en afwikkelen van strafbare feiten. Deze familiebanden zijn zo sterk dat ze niet een-twee-drie zijn verdwenen met een verhuizing naar de stad of zelfs een ander land.

3. Deelneming bij eergerelateerd geweld

3.1 Deelneming

Deelneming betekent dat meer dan één persoon bij het begaan van het strafbare feit is betrokken. Deelneming breidt strafrechtelijke aansprakelijkheid uit. Daarbij wordt aangenomen dat deelneming een gevaarzettender karakter heeft dan het plegen door één persoon. Dat maakt ook dat gedragingen die tamelijk ver van het plegen van het delict zijn gelegen, via deelneming toch tot strafrechtelijke aansprakelijkheid kunnen leiden. In strafvorderingsrichtlijnen van het Openbaar Ministerie komt het strafverzwarende karakter van deelneming, in het bijzonder medeplegen, tot uitdrukking in hogere strafeisen.

3.2 Een casus ter illustratie

Bij eergerelateerd geweld zullen met name de deelnemingsvormen medeplegen, uitlokken en medeplichtigheid een rol kunnen spelen. Doen plegen kan in beeld komen als het strafbare feit wordt begaan door iemand die strafrechtelijk niet aan-

- 10 R. Jamous, 'From the Death of Men to the Peace of God. Violence and Peace-making in the Rif', in: J.G. Peristiany & J. Pitt-Rivers (red.), *Honor and Grace in Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press 1992, p. 167-191.
- 11 P. Bourdieu, 'The Sentiment and Honour in Kabyle Society', in: J.G. Peristiany (red.), *Honor and Shame: the Values of Mediterranean Society*, Chicago: Chicago University Press 1966, p. 191-241.
- 12 J.K. Campbell, *Honour, Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*, Oxford: Clarendon Press 1964.
- 13 J. Pitt-Rivers, 'Honour and Social Status', in: J.G. Peristiany (red.), *Honor and Shame: the Values of Mediterranean Society*, Chicago: Chicago University Press 1966, p. 19-77.
- 14 A. Blok, *The Mafia of a Sicilian Village, 1860-1960. A Study of Violent Peasant Entrepreneurs*, New York: Harper & Row 1974; A. Blok, 'Eer en de fysieke persoon', *Tijdschrift voor de sociale geschiedenis* 1980, p. 211-230.
- 15 J.G. Peristiany (red.), *Honor and Shame: the Values of Mediterranean Society*, Chicago: Chicago University Press 1966.
- 16 J. Janssen, 'Eercodes op reis: de trek van het platteland naar de stad', in: M. Malsch & J.W. Sap (red.), *Orde en verwarring in de stad. De veilige stad 2*, Den Haag: Boom criminologie 2020, p. 181-193.

sprakelijk kan worden gehouden, bijvoorbeeld omdat deze daarvoor te jong is (dat wil zeggen jonger dan 12 jaar) of omdat deze ontoerekenbaar was, zoals omschreven in artikel 39 van het Wetboek van Strafrecht (Sr). De praktijk leert dat deze situaties zich slechts zeer zelden voordoen, zodat we doen plegen niet verder zullen bespreken.

Voordat sommige deelnemingsvormen uitvoeriger worden behandeld, wordt hier eerst ter illustratie een uitvoerige casus geschilderd. Bij voorbeelden, die ontleend zijn aan de politiepraktijk, dient uiteraard nauwgezet rekening te worden gehouden met het voorkomen van herkenbaarheid. Dat resulteert dan in korte casuïstiek met weinig details, zoals aan het begin van deze bijdrage. Om beter duidelijk te kunnen maken hoe deelneming er bij eengerelateerd geweld uit kan zien wordt nu een weliswaar realistische, maar gefingeerde casus gepresenteerd die is ontleend aan een boek.¹⁷

Letiva (17) is in Nederland geboren en van Afghaanse afkomst. Zij krijgt een relatie met haar klasgenoot Sam. Zijn familie heeft geen migratieachtergrond. Als de ouders van Letiva ontdekken dat zij een relatie heeft met een jongen die niet uit hun gemeenschap komt en ook nog eens geen moslim is, zijn ze alles behalve blij. Uit angst voor roddels mag Letiva van haar vader Hamid niet meer naar school en wordt de deur van haar slaapkamer in de nacht op slot gedraaid. Om de relatie met Sam voorgoed te beëindigen wordt Letiva uitgethuwelijk aan haar neef Nourdin. De bruiloft kan pas plaatsvinden als Nourdin uit detentie komt. Hij zit een straf uit vanwege het dealen van harddrugs. Letiva ziet dit huwelijk niet zitten en tijdens een familiebezoek met haar moeder Nergiz ziet zij kans om te vluchten. Die vluchtpoging mislukt echter: Letiva wordt tegengehouden door haar nicht. Haar vader is zo boos dat hij haar bij haar keel pakt en dreigt te doden als ze er nog een keer vandoor probeert te gaan. In haar gezin praat niemand meer tegen haar. Ook gaat nu overdag de deur van haar kamer op slot. Haar oudere broer Ahmad pakt haar telefoon af. Nu kan ze Sam ook niet meer stiekem bellen. Haar jongere broer Omar helpt haar echter ontsnappen door op een nacht de deur van het slot te halen. Ze neemt ook een telefoon mee, neemt daarmee contact op met Sam en vervolgens duiken ze samen onder op een voor haar familie onbekende plek. De familie heeft niet door wat de rol van Omar is geweest bij de vlucht van Letiva.

Roddels blijven niet uit en uiteindelijk bekend Omar aan zijn oom en Nourdin dat Letiva inderdaad met een jongen van huis is weggelopen. Nourdin, die net weer op vrije voeten is, is boos en hij eist dat Letiva door haar familie verstoten wordt. Ahmad stemt daarmee in en geeft aan ook met de familie in Afghanistan te willen overleggen. Hamid overlegt telefonisch met zijn vader in Afghanistan, de opa van Letiva. Die verwacht dat zijn zoon de dissidente kleindochter terug naar huis haalt en straft. Maar dan blijkt Letiva zwanger van Sam. Er volgt opnieuw een telefonisch familieberaad, met als uitkomst dat Letiva gedood moet worden om de geschonden eer van de familie te herstellen.

Ahmad en Hamid bedenken een plan. Moeder Nergiz moet Letiva naar huis lokken en dan moet Omar zijn zus doden. Afgesproken wordt dat Hamid Nergiz zal benaderen. Met een smoesje aan de telefoon lokt Nergiz vervolgens Letiva naar huis. Omar steekt

17 H. Vreeswijk, *Eerwraak*, Antwerpen: Uitgeverij Manteau 2008. De schrijfster heeft in het verleden bij de politie gewerkt en haar ervaringen verwerkt in een aantal boeken voor jongeren.

twee keer op zijn zus in. Sam staat nog buiten op Letiva te wachten en gaat het huis in als hij Nergiz naar buiten ziet komen. Daar ziet hij zijn vriendin zwaar gewond liggen en hij belt gelijk de politie. Als de politieagenten het huis binnenkomen, treffen zij Omar aan in een hoek van de woonkamer, terwijl hij steeds dezelfde zinnen herhaalt: 'Onze eer is gezuiverd. Ik heb mijn zus gedood.' Uiteindelijk blijkt tijdens het verhoor met Omar dat hij onder druk Letiva tweemaal heeft gestoken. Het mocht niet uitkomen dat Hamid en Ahmad hierbij betrokken waren, omdat zij anders ook zouden worden vervolgd en hun baan zouden verliezen. Volgens zijn vader was Omar nog jong en kon hij na een korte gevangenisstraf zijn leven gemakkelijk weer oppakken. Ahmad had hem de plekken op het lichaam laten zien waar hij moest steken. Tevens bleek tijdens het verhoor dat ook Nergiz onder druk heeft gehandeld. Uiteindelijk hebben de ouders van Letiva verklaard dat er sprake was van een plan om Letiva te doden en dat Omar tegen zijn wil in heeft gehandeld. Ahmad bleef ontkennen. In tegenstelling tot haar ongeborn baby overleefde Letiva de aanslag.

De casus benoemt verschillende personen van wie gezegd zou kunnen worden dat zij in meer of mindere mate betrokken zijn bij de moord of doodslag van het ongeborn kind en de aanslag op Letiva's leven (juridisch zouden we hier van poging tot moord kunnen spreken). Omar is pleger van het feit. Het verhaal maakt duidelijk dat hij als uitvoerder is verkozen. Ahmad en Hamid bedenken het plan om Letiva te doden. Zij geven daartoe instructies aan andere familieleden. Nergiz moet Letiva naar huis lokken, Omar moet Letiva aldaar doden. Nergiz doet wat haar wordt opgedragen, Omar ook. In het verhaal komt ook Nourdin voor, maar die lijkt in het moordplan geen rol te spelen; hij eist enkel de verstoting van Letiva. Ook de niet bij naam genoemde opa van Letiva verschijnt in dit drama ten tonele. Opa eist een straf, maar onduidelijk is wat die straf moet inhouden. Onduidelijk is ook of en hoe opa zijn eis kracht heeft bijgezet. Daarbij spreekt opa op het moment dat nog niet bekend is dat Letiva zwanger is, en pas na dat nieuws ontstaat het plan om Letiva te doden, zo lezen wij het verhaal. Opa lijkt met dat plan geen bemoeienis te hebben gehad. Opa en Nourdin blijven om deze redenen hierna buiten beschouwing. We richten ons op Ahmad, Hamid, Omar en Nergiz. Zijn zij deelnemer aan de poging tot moord of poging tot doodslag van Letiva en de moord of doodslag van het ongeborn kind? We richten ons op de deelnemingsvormen medeplegen, uitlokking en medeplichtigheid.

3.3 Medeplegen

Medeplegen is in de rechtspraak veruit de meest gebruikte deelnemingsvorm. De Hoge Raad vereist voor medeplegen een 'bewuste en nauwe samenwerking met een ander of anderen' bij het begaan van het delict.¹⁸ Deze omschrijving maakt duidelijk dat het bij medeplegen om samenwerking gaat, waaraan met opzet wordt deelgenomen. Niet elke bewuste samenwerking levert evenwel medeplegen op; cruciaal is dat die samenwerking 'nauw' is geweest. Wat als nauwe samenwerking moet worden begrepen, blijkt niet uit de omschrijving. De Hoge Raad heeft aangegeven dat dat afhangt van de concrete omstandigheden van het geval, de aard van het

18 HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474.

delict, maar ook de procesopstelling van de verdachte kan in bepaalde gevallen meespelen bij de vraag of sprake is van de voor medeplegen vereiste bewuste en nauwe samenwerking.¹⁹ Een belangrijke vraag is wanneer de samenwerking als *nauwe* samenwerking kan worden bestempeld.²⁰ Daarbij staat voor de Hoge Raad voorop dat van een bewuste en nauwe samenwerking sprake is wanneer 'de bewezenverklaarde – intellectuele en/of materiële – bijdrage aan het delict van de verdachte van voldoende gewicht is'.²¹

Ook in eerzaken is medeplegen toegepast om ook anderen dan de pleger van het feit (in ons voorbeeld is dat Omar) strafrechtelijk aansprakelijk te stellen. Verschillende gevallen laten zien dat het gebruik van medeplegen kan leiden tot veroordeling van meer betrokkenen van (poging tot) eengerelateerd geweld, ook in gevallen waarin niet is komen vast te staan wie van de betrokkenen de ten laste gelegde feiten heeft begaan, alleen dat de feiten zijn begaan en meer dan één betrokkene de feiten heeft begaan.²² Bekend voorbeeld is de Veghelse schietzaak, waarin de vader als kwade genius van de schietpartij (primair gericht op het doden van een jongeman van wie werd beweerd dat hij de dochter van het gezin had ontvoerd) werd aangemerkt en voor medeplegen van poging tot moord en doodslag (meermalen gepleegd) werd veroordeeld, een veroordeling die in hoogste instantie in stand werd gelaten.²³

De Veghelse zaak is interessant, omdat daarin twee voor medeplegen relevante aspecten naar voren komen. De eerste is dat er ook van medeplegen kan worden gesproken wanneer de verdachte geen uitvoeringshandelingen heeft gepleegd. Een intellectuele bijdrage van voldoende gewicht volstaat. Deze omschrijving maakt het mogelijk de verantwoordelijken 'achter de schermen' als medepleger aan te wijzen.²⁴ Het moet dan wel komen vast te staan dat de rol achter de schermen substantieel was. De Veghelse zaak lijkt daarvan een schoolvoorbeeld: de vader had bedacht hoe de geschonden eer moest worden gezuiverd en stookte zijn zoon op om tot actie over te gaan. Daartoe zette hij zijn zoon onder druk. Tevens bezorgde hij zijn zoon het vuurwapen waarmee de feiten moesten worden begaan.

Kijken we naar de casus, dan komt medeplegen in beeld bij Hamid en Ahmad. Zij leverden een intellectuele bijdrage aan de delicten (de moord op de ongeboren baby en de poging tot moord op Letiva). Die bijdrage bestond in het bedenken van het plan om Letiva te doden, alsmede de wijze waarop dat plan voltooid moest worden, namelijk door het lokken van Letiva naar huis, door Nergiz, waarna Letiva zou worden gedood door Omar. De keuze voor Omar is een bewuste geweest; hij zou na detentie zijn leven vrij eenvoudig weer kunnen oppakken. Ahmad en Hamid zouden te veel te verliezen hebben. Het heeft er veel van weg dat Ahmad en Hamid volledig bepaalden hoe de feiten zouden worden gepleegd.

19 HR 24 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:713; HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1316.

20 Het opzet is meestal gegeven wanneer de nauwe samenwerking kan worden bewezen. Aldus J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, p. 443.

21 HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3474; HR 24 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:713.

22 Bijv. Hof 's-Hertogenbosch 7 juni 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:2538; Rb. Gelderland 11 september 2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:3917.

23 HR 17 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE6118. Over de Veghelse schietzaak, zie C. van Eck, 'Een geval van eerwraak in Veghel (Nederland)', *DD* 2002, p. 162-174.

24 Zie bijv. HR 3 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW8766; HR 3 april 2018, ECLI:NL:HR:2018:494.

Het tweede interessante aspect aan de Veghelse zaak is dat wanneer niet was komen vast te staan dat de vader de kwade genius was (hij beweerde dat zijn zoon uit eigen beweging had gehandeld), er niet veel meer overblijft dan gedragingen die met medeplichtigheid in verband worden gebracht, namelijk het leveren van het vuurwapen. Dat is een gedraging die, zoals de Hoge Raad het formuleert, ‘met medeplichtigheid in verband plegen te worden gebracht’. Naast het leveren van een wapen moet daarbij worden gedacht aan het verstrekken van inlichtingen, op de uitkijk staan of het helpen bij de vlucht na het strafbare feit.²⁵ Deze gedragingen hoeven aan het aannemen van medeplegen niet in de weg te staan. Daarvoor moet volgens de Hoge Raad worden gekeken naar onder meer ‘de intensiteit van de samenwerking, de onderlinge taakverdeling, de rol in de voorbereiding, de uitvoering of de afhandeling van het delict en het belang van de rol van de verdachte, diens aanwezigheid op belangrijke momenten en – zij het in geringe mate – het zich niet terugtrekken op een daartoe geëigend tijdstip’.²⁶ Die laatste omstandigheid (‘je was erbij, je bent erbij’) heeft aan belang ingeboet; dat je niet afhaakt, duidt eerder op het gelegenheid bieden tot het plegen van een strafbaar feit en dus op medeplichtigheid.²⁷ De rechtspraak op dit punt is de laatste jaren aangescherpt. In een eenzaak waarin een vrouw haar dochter naar de ouderlijke woning had gelokt en aanwezig was tijdens de moord en aanwezig was toen haar dochter in een greppel werd gedumpt, liet de Hoge Raad de veroordeling wegens medeplegen van moord in stand.²⁸ Zonder nadere informatie over haar rol voor, tijdens en na afloop van het delict komt het thans vermoedelijk niet tot een bewezenverklaring van medeplegen. Toch valt een bewezenverklaring niet zonder meer uit te sluiten; wanneer er aanwijzingen zijn die wijzen op medeplegen, kan het weigeren een verklaring te geven bijdragen aan het bewijs van medeplegen, mits contra-indicaties afwezig zijn.²⁹

3.4 *Uitlokking*

De uitlokker laat een ander, de materiële of onmiddellijke dader, het feit plegen. De uitlokker beweegt de uitgelokte om het feit te plegen.³⁰ Daartoe wendt de uitlokker middelen aan. Deze zijn in de wet limitatief omschreven (art. 47 lid 2 Sr). De lijst is lang, maar niet uitputtend. De uitlokkingsmiddelen moeten de uitgelokte ertoe brengen om een concreet strafbaar feit te plegen.³¹ Dat de uitgelokte in de precieze uitvoering van dat feit het zijne bijdraagt, staat aan het bewijs van uitlokking niet in de weg zolang het ‘uiteindelijke wilsbesluit’ om het strafbare feit te plegen het gevolg is van de inspanningen van de uitlokker met de door hem gebruikte uitlokkingsmiddelen.³² Bij het beoordelen van uitlokking staat het gedrag van de uitlokker centraal, niet dat van de uitgelokte. Wordt de uitgelokte ondanks de daartoe

25 Zie bijv. HR 22 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:741.

26 Zie bijv. HR 12 juni 2018, ECLI:NL:HR:2018:893.

27 De Hullu 2021, p. 442.

28 HR 14 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AJ1457.

29 HR 28 november 2017, ECLI:NL:HR:2017:7154.

30 K. Lindenberg & H.D. Wolswijk, *Het materiële strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021, p. 310.

31 Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 312.

32 De Hullu 2021, p. 467.

aangewende middelen niet ertoe gebracht het feit te begaan, dan vormt artikel 46a Sr mogelijk een vangnet. Daarin is de poging om een ander te bewegen een bepaald misdrijf te begaan, strafbaar gesteld. We spreken hier ook wel over mislukte uitlokking.

Uitlokking kan bij eezaken relevant zijn, bijvoorbeeld wanneer de pleger door geweld en bedreiging is overgehaald het feit te plegen en daartoe een vuurwapen ter hand is gesteld.³³ We zien echter in zaken waarin sprake zou kunnen zijn van uitlokking, gekozen is voor medeplegen. De Veghelse zaak is daarvan een voorbeeld. De hiervoor geschetste casus geeft weinig concrete aanknopingspunten voor uitlokking. Omar zou dan door een ander moeten zijn uitgelokt tot het plegen van de moord en de poging tot moord. In de casus worden uitlokkingsmiddelen niet genoemd. Denkbaar zou wel kunnen zijn dat Omar door zijn vader onder druk is gezet en dat vader bedreigingen heeft geuit of misbruik heeft gemaakt van gezag. Voor dat laatste moet sprake zijn van een feitelijke ondergeschiktheid van Omar.³⁴ Indien daarvan sprake is voordat tot het plegen van het strafbare feit is uitgelokt, volstaat het uitlokken tot het plegen van een strafbaar feit al als misbruik. We weten weinig over Omar, bijvoorbeeld over zijn leeftijd, en over de verhoudingen binnen het gezin. Zou blijken dat Omar een feitelijk ondergeschikte positie heeft binnen het gezin, bijvoorbeeld blijkend uit de taken die Omar moet uitvoeren, de keuzes die hij mag maken (over opleiding, werk, vrienden), dan zou het verzoek van zijn vader als misbruik van gezag kunnen worden beschouwd en komt uitlokken als deelnemingsvorm in beeld.

3.5 Medeplichtigheid

De medeplichtige (art. 48 Sr) is een deelnemer aan het strafbare feit, maar wordt niet als dader gestraft. Hij ontbreekt immers in artikel 47 Sr. Zijn rol in het geheel is beperkt. In de kern komt het bij medeplichtigheid neer op het opzettelijk gemakkelijk maken of bevorderen van het misdrijf (art. 49 lid 4 Sr).³⁵ Die omschrijving maakt ook het onderscheid met medeplegen zichtbaar. De medepleger levert opzettelijk een intellectuele of materiële bijdrage van voldoende gewicht aan het strafbare feit, de medeplichtige bevordert en vergemakkelijkt slechts het misdrijf. Ontbreekt het voldoende gewicht, dan betekent dat niet automatisch dat er sprake is van medeplichtigheid. Niet alleen moet medeplichtigheid afzonderlijk ten laste zijn gelegd,³⁶ de rechter moet ook de voorwaarden voor medeplichtigheid zelfstandig vaststellen.³⁷

Over medeplichtigheid kan een aantal opmerkingen worden gemaakt. In de eerste plaats wijzen behulpzaam zijn en middelen en inlichtingen verschaffen op een doen; gelegenheid verschaffen kan ook door een niets doen. Men kan ook getuige zijn van geweld en opzettelijk niet ingrijpen, terwijl men daartoe wel een rechtsplicht had. In de tweede plaats moet de medeplichtigheidshandeling enig effect sorteren. Het gevoel geven dat de dader zijn gang kan gaan, is enig effect dat

33 Vgl. Hof Den Haag 6 februari 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:223.

34 De Hullu 2021, p. 466.

35 HR 22 maart 2011, ECLI:NL:HR:2011:BO2629.

36 Zie Rb. Dordrecht 24 juni 2004, ECLI:NL:RBDOR:2004:AP4470.

37 Vgl. Hof 's-Hertogenbosch 7 juni 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:2538.

voor medeplichtigheid voldoende is.³⁸ In de derde plaats is opzet vereist, zowel op de medeplichtigheidshandeling als op het misdrijf. Ten aanzien van dat laatste wordt, anders dan bij uitlokking, niet vereist dat de medeplichtige opzet heeft op ‘de precieze wijze waarop het misdrijf wordt begaan’.³⁹ Bij het bepalen van de straf wordt wel gekeken naar waarop het opzet van de medeplichtige gericht was (art. 49 lid 4 Sr).

Richten we ons op de casus, dan komt de vraag op of Nergiz als medeplichtige kan worden aangemerkt. Door Levita naar het huis te lokken heeft Nergiz gelegenheid geboden om Letiva te doden. Dat is een gedraging die met medeplichtigheid in verband pleegt te worden gebracht. Dat zij heeft ‘geprofiteerd’ van de dood van Letiva, ook haar familie-eer werd gezuiverd, helpt niet om toch van medeplegen te kunnen spreken.⁴⁰ Dat geldt vermoedelijk ook wanneer Nergiz aanwezig was toen Ahmad en Hamid het plan bedachten om Letiva van het leven te beroven en met dat plan instemde, maar zich met de precieze invulling niet bemoeide. Pas wanneer dat wel het geval is, wordt haar rol substantiëler en is een bewezenverklaring van medeplegen niet ondenkbaar.⁴¹ De casus geeft geen inzicht in de kennis van Nergiz over het waarom van haar opdracht. Ook al zou zij vermoeden dat Letiva zou worden bedreigd en daarmee instemmen, dan levert haar handelwijze voldoende op voor het bewijs van medeplichtigheid aan de moord en poging tot moord. De maximaal op te leggen straf zal echter worden bepaald door Nergiz’ opzet op de bedreiging (art. 49 lid 4 Sr).

4. Tot slot

Ons streven was duidelijk te maken dat oog voor deelneming heel belangrijk is: want wie alleen de materiële dader in beeld heeft, kan nooit de essentie begrijpen van waar het bij eengerelateerd geweld om gaat. Voor velen is die groepsdruk door familie lastig te begrijpen, maar het strafrecht biedt ons met verschillende deelnemingsvormen een werkbaar stuk gereedschap om die groepsdynamiek te ontleden en in strafrechtelijke zin recht te doen aan de complexiteit van dit soort zaken. Een voordeel van het gebruik van bestaande middelen is dat de rechtspraak er kennis van heeft en ze op tal van fenomenen zou moeten kunnen toepassen, waaronder eengerelateerd geweld. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat we hier, ook al verwezen we naar relevante rechtspraak, vooral de theorie behandelden. Het bewijs van deelneming is niet eenvoudig wanneer door de betrokkenen wordt gezwegen en daaromtrent geen nadere informatie beschikbaar is gekomen. Het inzetten van uiteenlopende opsporingsbevoegdheden kan weliswaar van betekenis zijn, maar betekent niet dat alle informatie boven tafel komt. Dat uit de literatuur bekend is dat een feit zelden tot nooit zonder medeweten van familieleden plaatsvindt, levert nog geen bewijs van deelneming aan een strafbaar feit op.

38 De Hullu 2021, p. 477.

39 HR 4 maart 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC0780.

40 Vgl. HR 19 december 2017, ECLI:NL:HR:2017:3202.

41 Lindenberg & Wolswijk 2021, p. 301.